

ОДБРАНА БЕОГРАДА 1915 ГОДИНЕ

Стратегиски значај Београда кроз историју био је велики, јер он претставља улазну капију из централне Европе на Балкан и зато су се око њега биле многе битке. У рату 1914 — 18 године његов значај био је још и у томе, што је као престоница Србије, имао велики политички значај, и што је био важан комуникациони чвор сувоземних и водених путева од пресудне важности за живот и операције војске. Заузимањем Београда као престонице, требало је да се нанесе јак ударац моралу српске војске и становништва, а поседовањем београдског комуникационог чвора да се олакша маневрисање и снабдевање војске. Генерал Поћорек, командант аустријске војске која је оперисала против Србије 1914, критикован је због погрешно изабраног операционог правца преко слабо комуникативног и ретко насељеног земљишта западне Србије и он је, пошто је смењен после пораза у Колубарској битци, предајући дужност, препоручио свом наследнику: „Ако ће се још једном нападати Србија, чините то само код Београда“.

Године 1914 Аустријанци су доживели два пораза у Србији, први у Церској битци, а други у Колубарској. Пораз на Церу био је мањи од оног на Колубари. У Церској битци потучен је део Пете армије, Осми корпус, а у Колубарској уништена је Шеста армија, Петнаести и Шеснаести корпус (Поћорекова гарда), док је V армија прошла нешто боље, њен пораз био је нешто мањи. Аустријанци су главачке избачени из Србије. Срби су заробили више од 40.000 војника, запленили 3 заставе, преко 130 топова, 70 митраљеза и ситни ратни

материјал. Овим победама јако је порастао високи углед који је војска стекла у Балканским ратовима.

Тешко је веровати да би Аустријанци ма шта предузели против Србије, после две крваве и скупо плаћене лекције у 1914 години, да није ступила на позорницу вероломна Фердинандова Бугарска, која је чекала само погодан моменат да нападне Србију. Тај моменат је наступио после пораза Руса код Горлице и Трнова, маја 1915 године, када су армије централних држава пробиле руски фронт, повратиле своје територије и продрле дубоко на руску територију, — до западне ивице Припјетских мочвара. Немцима је добро дошла оваква Бугарска и они су је искористили за остварење својих циљева на Балкану (требало је ојачати Турску, која је била у тешкој ситуацији и спречити да Румунија и Грчка пређу у табор Антанте). Фердинанд је по други пут повео Бугаре у братоубилачки рат, који се за Бугарску завршио катастрофално на Добром Пољу.

Војвода Путник добро обавештен о бугарским намерама поновног мучког напада на Србију, хтео је да предупреди овај напад. Одлучио је да прегази Бугарску пре но што се Аустријанци и Немци спреме за офанзиву на северном фронту (на Сави и Дунаву). У том циљу концентрисао је на бугарској граници најбоље српске дивизије. Али Пашићева влада то није дозволила, јер су је посланици Русије, Енглеске, Француске и Италије уверили да Бугарска неће напасти. Да трагедија Србије буде већа и Грчка је, у последњем моменту, избегла да изврши обавезу према Ср-

бији, да је помогне војнички у случају напада Бугарске. И овде је краљ Немац одиграо своју улогу.

Тако се Србија почетком октобра 1915 године нашла у безизлазној ситуацији, опкољена са запада, севера и истока од далеко надмоћнијег непријатеља у живој сили, а нарочито у тешкој артиљерији. Славом овенчана српска дивизија и одреди предвођени својим сјајним командантима, на челу са неумрлим војводом Путником, изгубили су Отаџбину, падале су тешке жртве, али су остале непобеђене. У серији великих подвига врхунац чини одбрана Београда.

Немачки генералфелдмаршал фон Макензен, који је маја месеца пробио руски фронт, руководио је операцијама аустро-немачко-бугарских армија против Србије. За борбе против српске војске стављене су му на расположење: Једанаеста немачка армија, састава три немачка корпуса, Трећа аустриска армија, састава два аустриска и један немачки корпус, које су биле на северном фронту Србије. Прва и Друга бугарска армија на источном фронту, прва јачине четири а друга три дивизије. Макензен се одлучио да главном снагом форсира Саву и Дунав, па кад се испољи дејство армије на северном фронту, да Бугари развију своје операције на источном фронту угрожавајући бок и позадину српских армија. Јасно је да су у оваквој ситуацији српске снаге биле јако развучене. Тако се и десило да је шири рејон Београда од Грчке до Остружнице бранило свега 20 батаљона, махом трећег позива са само 75 топова и 2 ескадрона. Генерал Михајло Живковић, командант одбране Београда, са овом шаком бранилаца супротставио се Трећој аустриској армији под командом генерала Кевеша. Ужи рејон Београда, од Миријевског Потока до карауле Јарац у Макишу, бранио је Комбиновани одред пуковника Туфегџића јачине 6 батаљона и 26 оруђа.

Осми корпус форсирао је Дунав низводно од Калемегдана, а Двадесет други немачки Саву преко Мале и Велике Аде

Сл. 1 — Генерал Михаило Живковић, командант одбране Београда 1915 године (штаб на Торлаку)

Циганлије. Граница између корпуса био је пут од железничке станице за Авалу (стари крагујевачки). Сваки корпус ојачан је великим бројем тешких батерија, међу којима и 5 мерзерских 305 мм и 1 хаубица 420 мм, тако да је скоро 300 цеви дејствовало на Београд. Осми корпус помагала је и дунавска флотила, чија је артиљерија дејством из непосредне близине у најкритичнијем моменту борбе спасавала Аустријанце. План употребе ове велике артиљериске масе брижљиво је израђен. Владање небом олакшало је извиђање и утврђивање циљева, а свега једна српска батерија није могла да спречи ово. Корпуси су располагали великим бројем рефлектора од 35 см па све до 150 см. Уопште узев, операција је богато материјално припремљена, дато је све чиме су, техником богате, Аустрија и Немач-

Сл. 2 — Мајор Драгутин Гавриловић, командант 2 батаљона 10 кадровског пука у саставу Команде одбране Београда 1915 године

ка располагале. Тактичке припреме извршене су потпуно и до крајњег детаља. Све припреме за заузимање Београда извршене су на основу искуства како у рату са Србијом, тако исто и у рату са Француском и Русијом, тако да су непријатељи очекивали брз пад Београда.

Непријатељска артиљерија је 5 октобра у 13 часова отпочела дејство на све положаје у рејону Комбинованог одреда, користећи авионе за коректуру ватре. Како је та батерија брзо уништена, авиони су могли потпуно слободно да лете. Ватра је нарочито била усретсређена на Горњи и Доњи град и Калемегдан где је било око 200 граната, међу којима и калибра 420 мм. Ово је била само припрема, батерије су вршиле коректуру ватре. Идућег јутра у 7 часова 300 цеви сручило је кишу гра-

ната на положаје дуж Саве и Дунава, на Горњи град, Топчидерско Брдо, Баново Брдо, Чукарицу, Карабурму, Велики Врачар и Београд. Положаји су били обавијени пламеном, димом и прашином. Земља се тресла од небројених експлозија, а нарочито страшне биле су експлозије од граната 305 мм и 420 мм. Све се то сливало у једну непрекидну грмљавину. (Непријатељ се надао да ће преостали живи на положајима бити деморалисани, да ће ровове затећи празне — тако су изјавили заробљеници). Најинтензивнија, права ураганска ватра, која је требало да збрише и последњи отпор, отворена је 7 октобра у 2,30 часова, нарочито на места искрцавања.

После ове ураганске ватре почело је пребацивање јединица Осмог корпуса преко Дунава ка Небојшиној кули и дунавском кеју, а јединице Двадесет другог корпуса преко Саве на Аду Циганлију и ка караули Јарац у Макишу. Река Сава код Калемегдана била је осветљена ватром зграда које су гореле. Српска артиљерија чекала је свој момент, раније није дејствовала да не би открила своје положаје, па ни онда када су Аустријанци поставили лажан монитор између великог Ратног Острва и острва Црвенка. Сада се сручила свом жестином на понтоне крцате војницима где се направила пустош. Када се раздавило потпуно је прекинула пребацивање непријатеља преко река. На местима прелаза развиле су се огорчене борбе у којима је сваки појединац и свака јединица, пешак као и артиљерац оставио вечити пример како треба бранити своју родну грудну, свој главни град. Но нарочито су се истакли сремски добровољачки одред и одред београдских жандарма. На Дунаву непријатељ је био делом уништен а делом притешњен уз обалу где је давао оштар отпор. Пристигле су резерве, изгледало је да ће непријатељ бити бачен у Дунав. Али тога критичног момента ступише у дејство непријатељски монитори и сасуше ватру свих својих оруђа из непосредне

Сл. 3 — Авион у Београду из Првог светског рата

близине. Не само то, него су и помогли тешкој артиљерији да брзо регулише ватру. Непријатељска артиљерија прецизно је тукла браниочеве положаје, све прилазе и сигурно крчила пут својој пешадији бришући својом ватром све отпоре.

Српска артиљерија била је нејака да се супротстави овој маси артиљерије. Зато је непријатељ могао, као на каквом полигону, да све масовније и прецизније туче све циљеве. Прекинуте су биле све везе и веза је одржавана само курири-ма. Покрети малобројних резерви били су скоро потпуно онемогућени. Јасно је да храброст малобројних пешака није могла да задржи тај ватрени маљ, иако се борило за сваку стопу земље до крајњих граница могућности. Непријатељ је полако, стопу по стопу, напредовао, плаћајући скупо своје успехе. Браниоци Београда били су свесни, да не могу трајно да зауставе далеко надмоћнијег непријатеља, али су учинили све да му отежају успех и да својом борбом пружи пример како се чува образ своје војске и своје нације. Борбе за шири рејон Београда трајале су несмањеном жестином пуних седам дана и ноћи, док је непријатељ избио у висини Авале. Трећа Кевешова армија није извршила свој задатак и није могла

својим брзим напредовањем јужно од Београда да олакша форсирање Дунава Једанаестој немачкој армији. Заслуга за ово припада високим моралним квалитетима српског војника, подофицира и официра. Макензен, Кевеш, и сви остали немачки и аустриски генерали и официри, који су, заиста стручно и зналачки, припремили ове грандиозне операције форсирања великих водених препрека, Саве и Дунава, нису могли да правилно оцене вредност српског борца. Српског борца није помагала ни приближно онаква артиљерија, каквом је располагао нападач, па ипак је пружио отпор који је изненадио непријатеља. Нападаци нису могли схватити, да се српски народ вековима борио за своју слободу и да је резултат те вековне борбе била мала Србија, понос не само Срба из Србије, него и свих осталих Срба и Југословена. Љубав ка слободи гајила се вековима и преносила на генерације, па је у данима одбране Београда она давала снагу борцима да издрже до краја. Српски официр, син свога народа, махом сељачког порекла, свој позив вршио је са много љубави и пожртвовања, свестан да се и у сваком моменту његовог мирољубивог рада ради о судбини Србије. Благодарени својим моралним квалитетима и високом струч-

ном знању, браниоци Београда биће зечити пример малим народима како се брани слобода и своја независност. Снага њиховог отпора изражена цифрама износи:

Осми аустриски корпус изгубио је мртвих 658, рањених 6.229.

Двадесет други немачки корпус изгубио је мртвих 524, рањених 2.320.

Свега мртвих: 1.182, рањених 8.549.
Укупно: 9.731.

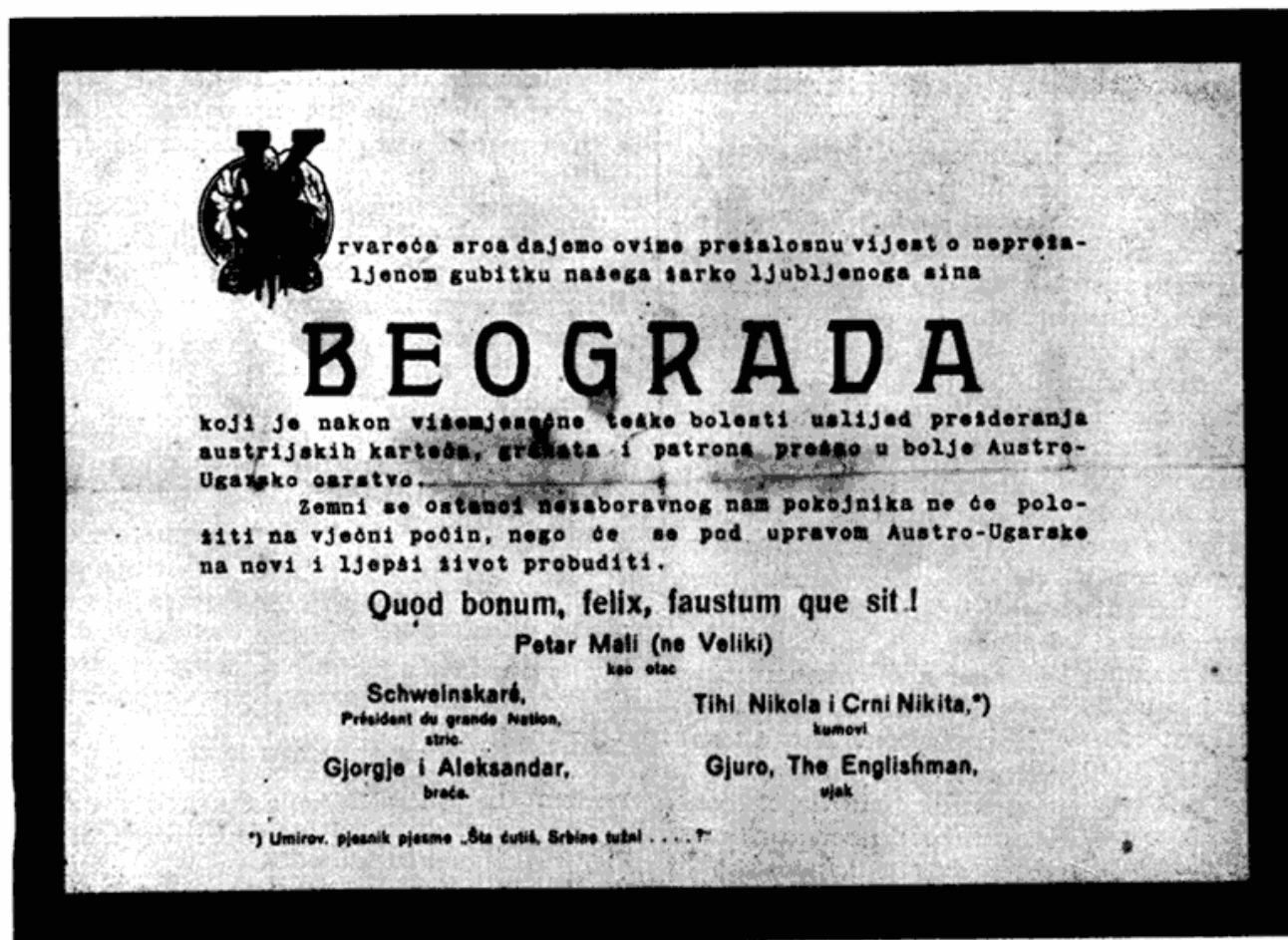
*

У Музеју града Београда у одељењу где су изложени предмети из Првог светског рата исписане су крупним словима потресне речи из говора мајора Драгутина Гавриловића, које је упутио својим војницима пред тренутак ступа-

ња у последњу борбу за одбрану Београда 1915 године:

„Војници!.. Јунаци!... Врховна команда избрисала је наш пук из свог бројног стања, наш пук је жртвован за част Београда и отаџбине... Ви немате више да се бринете за животе ваше који више не постоје... Зато напред у славу... Живео Београд“.

Надмоћне непријатељске снаге успеле су да, после огорчене одбране заузму Београд. После освојења Београда они су, ругајући се националном поносу, јунаштву српског народа и његовој љубави према својој отаџбини, растурали штампане посмртнице пуне сарказма и самохвалисања како ће се Београд „под управом Аустро-Угарске на нови и љепши живот пробудити“.

Сл. 4 — Посмртна листа коју су издале Аустро-Угарске власти у Београду октобра 1915 године

LA DÉFENSE DE BELGRADE EN 1915

M. DROBNJAK

En plus de son importance stratégique bien connue, Belgrade avait, dans la Première guerre en 1914—1915, une importance politique en tant que capitale. L'Autriche décida donc, après ses défaites à Kolubara et à Cer, d'attaquer Belgrade directement.

Sa décision fut inspirée par les victoires des Puissances Centrales à Gorlice et Trnovo sur les Russes et par le volte-face de la Bulgarie que son empereur, l'Allemand Ferdinand, préparait à la guerre fratricide contre la Serbie. Le commandant en chef serbe Putnik, qui en était informé, avait l'intention de régler l'affaire de Ferdinand avant l'attaque des Autrichiens, mais le gouvernement de Pašić, se fiant aux affirmations des Anglais, Russes et Français que la Bulgarie n'attaquerait pas, n'approuvait pas cette opération. En même temps la Grèce refusait de donner l'aide militaire à la Serbie en cas d'attaque.

Donc au début d'octobre 1915 la Serbie s'est trouvée cernée des troupes ennemies sur un front très long allant de la frontière grecque à Ostružnica sur la Save. Le général von Makenzen, commandant des opérations contre la Serbie, disposait d'un corps d'armée allemand, d'un corps d'armée autrichien et de deux corps d'armée bulgares dotés d'une artillerie puissante et d'un équipement moderne. La tendance était de forcer la Save et le Danube, Belgrade étant le point central de cette attaque. Tout le front serbe n'était défendu que par 20 bataillons avec 75 canons et 2 escadrons de cavalerie. Le colonel Tufegdžić défendait le secteur de Belgrade avec 6 bataillons et 26 canons.

Le plan de l'attaque a été élaboré avec soins jusque dans ses détails. Le rôle primordial était réservé à l'artillerie. Elle a commencé le bombardement le 5 octobre. A la suite de cet ouragan de feu, le 7 octobre le 8e corps a commencé le débarquement près de la tour Nebojša sur le Danube et près du Quai de Danube, le 22e corps d'armée débarquait en même temps près de l'île dite Ada Ciganlija. L'artillerie serbe qui se taisait jusqu'alors, commença à ce moment une

attaque violente sur les points de débarquement provoquant un vrai massacre. Après une brève interruption l'ennemi, ayant amené du renfort en hommes et en artillerie, recommença le débarquement, frayant le chemin à son infanterie par un tir très précis de son artillerie. L'artillerie serbe ne pouvait pas résister à un ennemi aussi puissant, mais avec les défenseurs de Belgrade elle faisait payer cher chaque pouce du terrain. Makenzen et Kövesz avaient bien jugé l'équipement de l'armée serbe, mais ils avaient négligé le moral et l'esprit du soldat serbe dont étaient fiers non seulement la petite Serbie, mais aussi tous les Serbes et tous les Yougoslaves. Les défenseurs de Belgrade resteront dans l'histoire pour les petits peuples l'exemple brillant d'une défense acharnée de la liberté et de l'indépendance.

A la veille de la dernière bataille pour la défense de Belgrade le commandant D. Gavrilović a adressé à ses soldats les paroles émouvantes:

«Soldats!... Combattants!... Le Commandement Suprême a rayé notre régiment de son état, notre régiment est sacrifié à l'honneur de Belgrade et de la patrie... Vous n'avez plus à vous préoccuper de vos vies qui n'existent plus... En avant vers la gloire... Vive Belgrade».

Les forces beaucoup plus puissantes de l'ennemi ont réussi à prendre Belgrade après des combats acharnés. Après la prise de Belgrade ils diffusaient, voulant se moquer de la fierté nationale, du courage du peuple serbe et de son amour pour la patrie, des faire-part pleins de sarcasme et de présomption disant que «Belgrade connaîtra sous le régime austro-hongrois une nouvelle vie, meilleure».

Illustrations dans le texte:

- Fig. 1 — Le général Mihailo Živković, commandant de la défense de Belgrade en 1915
- Fig. 2 — Major Dragutin Gavrilović
- Fig. 3 — Avion à Belgrade pendant la Première guerre mondiale
- Fig. 4 — Faire-part diffusé par les autorités austro-hongroises après la prise de Belgrade en octobre 1915